

Struktura přednášky 4

Rodina a škola

Mgr. Kateřina Lojdová, Ph.D.
(lojdova@ped.muni.cz)

Úvodní otázka: Jaké byly reakce vašich rodičů na špatnou známku ve škole?

Vaše odpovědi: dokument *Odpovědi studentu na úvodní otázku*

Interpretace odpovědí: Nahlédněte do článku v tabulce 1.

Tabulka 1. Ukázka z článku Pupil Nonconformity at school

Socializace do školního světa je socializací sekundární. Sekundární socializací rozumíme internacionalizaci institucionálních či na institucích založených subsvětů (Berger & Luckmann, 1999). Zjednodušeně můžeme hovořit o normativních světech sekundární socializace, které jsou odlišné od normativního světa primární socializace – od rodiny. V primární socializaci zprostředkovávají dítěti sociální svět významní druzí – nejčastěji rodiče. Dítě tak přebírá pohled na svět rodičů, přičemž tento pohled nekonfrontuje s jinými interpretacemi sociálního světa. V sekundární socializaci se brány sociálních světů dítěti otvírají a je zřejmé, že normativní systémy těchto sociálních světů mohou být v různé míře v souladu či v rozporu. V této kapitole popíšeme vztah normativního světa školy k rodině a vrstevnické skupině, protože tyto světy mohou žákovskou nonkonformitu ve škole posilovat či oslabovat.

Normativní svět školy a rodina

Napříč lidskými společenstvími je dítě považováno za člena malé sociální skupiny, kterou je rodina. Od ní se odvíjí jeho rasa, kulturní a sociální kapitál, rodinné tradice, sociální status. V průběhu dospívání se dítě může oprostít od některých charakteristik rodiny, ale nikoliv od všech (Allport, 1958). Žáci se chovají v souladu s kulturou a normami rodiny (Newly, 2011, s.

199). To je patrné i ve vztahu k učitelům a ke škole. V rodinném prostředí, kde je učitel považován za autoritu a normy školy jsou brány vážně, je porušení těchto norem zpravidla sankcionováno dvakrát:

Zároveň, jsem si uvědomoval, že když ve škole něco špatného provedu, tak za to budu doma náležitě potrestán. Jelikož moji rodiče zastávají ten názor, že učitel je autorita a já se mám podle toho chovat. Z toho důvodu mně ani nenapadlo neuposlechnout učitele. (Aleš)

Žákovská nonkonformita ve škole může být zároveň nonkonformitou v rodině, pokud se normy týkající se vzdělávání v obou prostředích shodují. Ilustrují to zejména sankce v rodině spojené s porušením norem ve škole. Zejména tam, kde rodina souzní se školou, může být sekundární sankce vnímána žáky jako více normativně regulující než primární sankce ve škole. Rodina tedy může výrazně posilovat normativní svět školy nebo naopak může tento normativní svět oslabovat:

„Za svoje zbytečné zmizení ze školy jsme si vysloužily napomenutí třídního učitele. Byl to ale průšvih jen v uvozovkách. My jsme si to po prvotním špatném pocitu k srdci moc nebraly a měly jsme to štěstí, že naši rodiče se papíru s napomenutím, který se na vysvědčení ani nepromítne, jenom zasmáli.“ (Karla)

Jak ilustruje tato ukázka, žákyně se školskou sankcí příliš netrápily, neboť touto sankcí se příliš netrápily ani jejich rodiny. V případě, kdy rodina nepřipisuje porušení školních norem velký význam, nepřipisují takový význam těmto normám a s nimi spojeným sankcím ani žáci. Ve Woodsově (2012) výzkumu se ukázalo, že jsou to spíše rodiny ze střední třídy, které dětem zdůvodňují normy školy a disponují pro-školní kulturou (důraz na školní úspěch, postoje, oblékání a šířeji hodnoty střední třídy. Rodina tedy školní normy zprostředkovává, připisuje jim význam a také definuje tresty spojené s porušováním norem ve škole. Tam, kde rodina nekopíruje školské normy, je pro žáky snazší chovat se nonkonformně ve škole.

Celý text: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/1570>

Socializace

- Dítě je součástí komplexu normativních subsvětů:
 - primární socializace – rodina
 - sekundární socializace – škola, vrstevníci
- Odlišná role významného druhého v primární a sekundární socializaci: *„Je nutné mít rád svou matku, ale nikoliv svého učitele“* (Berger & Luckmann, 1999, s. 139)

- **Přečtěte si kapitolu 3. Společnost jako subjektivní realita v monografii:** Berger, P. L., & Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Ukázku z knihy o primární socializaci naleznete v příloze.

Rodina

- základní, primární a neformální sociální skupina, která má různou velikost a je rozličně vnitřně strukturována
- tvoří ji jedinci spojeni pokrevními, manželskými a adoptivními vztahy
- přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí
- základní tabu:
 - incest, proto jedinec volí partnera mimo okruh rodiny, patří pak ke dvěma rodinám
 - orientační (výchozí, původní)
 - prokreační (rodina, kterou sám zakládá)

Proměny rodiny: tradiční – moderní – postmoderní rodina

- nukleární x vícegenerační
- patriarchální x rovnostářská
- kohabitace x manželství, legitimizace sexu mimo manželství
- monogamie x seriálová monogamie (sukcesivní)
- opakovaný vstup na sňatkový trh
- registrované partnerství
- demografické proměny rodiny:
 - v roce 2005 byl podíl živě narozených **svobodné matce** 25,2 %, o deset let později to bylo již 42,3 %
 - průměrný počet dětí na jednu ženu (2015): 1,57
 - průměrný věk matek při narození dítěte v období 2015: 30,0 let

Některé funkce rodiny

- biologicko-reprodukční
- ekonomicko-zabezpečovací
- emocionální
- socializačně-výchovná

Výhradní funkce rodiny? Jaké další instituce vstupují do těchto funkcí rodiny? Které funkce mohou jiné instituce naplnit jen stěží?

Rodina dle výchovného stylu

Dimenze řízení

- Autoritativní (autokratický, dominantní)
- Demokratický (integrativní)
- Liberální (slabé vedení, laissez faire)

Další dimenze výchovného stylu?

Dimenze řízení a emočního vztahu

Emoční vztah	Řízení			
	Silné	Střední	Slabé	Rozporné
Záporný	1 výchova autokratická, tradiční, množství požadavků bez akceptování potřeb dítěte		2 liberální výchova s nezájmem o dítě	3 pesimální, mnoho požadavků+volnost
Záporně-kladný	9 výchova emočně rozporná, případně ambivalentní, jeden z rodičů zavrhuje, druhý extrémně kladný nebo dítě je s ním v koalici			
Kladný	4 výchova přísná a přítom laskavá	5 optimální forma výchovy se vzájemným porozuměním a přiměřeným řízením	6 laskavá výchova bez požadavků a hranic	7 rozporné řízení (mnoho požadavků, ale malá kontrola) relativně vyvážené kladným emočním vztahem
Extrémně kladný			8 kamarádský vztah, dobrovolné dodržování norem	

(Čáp, Mareš, 2001, str. 306)

Téma výchovných stylů nastudujte zde: Čáp, J., & Mareš, J. (2007). *Psychologie pro učitele* (Vyd. 2.). Praha: Portál.

Typologie funkčnosti rodiny (Dunovský, 1986)

- Funkční rodina
- Problémová rodina
- Dysfunkční rodina
- Afunkční rodina

Zamyslete se nad ukázkami v tabulce 2 z hlediska funkčnosti rodiny.

Tabulka 2. Funkčnost rodiny

Vášek (9 let), koktavost, stresové pomočování, úzkostně-depresivní stavy.

Otec: „Kluk je hrozně měkkej. Když mu něco řeknu, tak každou chvíli bulí. Ani s klukama se moc nepere, je dost vedle, neumí se bránit. Doma si plní povinnosti, kde bysme to byli, aby

kluk v tomhle věku neposlech svýho tátu. To já měl jinou školu, můj táta byl alkoholik, nešel pro ránu daleko. Já si to hlídám, nepiju, starám se o rodinu, abysme se měli dobře. Já děti moc nebiju, a když už, tak je to spravedlivý, a taky aby mně nepřerostly přes hlavu. Poslouchat se musí.“

Ondra (12 let), kolapsové stavy, úzkostné stavy, až panické ataky, poruchy spánku.

Matka: „Na našeho Ondráška jsou ve škole oškliví, už jsme ho museli dát do třetí školy. Nemá kamaráda, má přece brášku Pavlíčka, o dva roky mladšího, kluci si spolu moc rozumí a vyhrají si. Náš Ondrášek se děti bojí, smějou se mu, že je buřtík. Večer chlapečky uspávám, jinak jsou neklidní, Ondrášek se v noci budí, tak u něj spím do rána.“

Artur (13 let) v ambulanci etopeda pro napadení učitele a šikanování spolužáků.

Již dříve škola žádala rodinu, aby se Artur psychiatricky léčil nebo navštívil specializované poradenské zařízení. Chlapcova matka se živí jako lektorka osobnostního růstu a otec pracuje v soukromé advokátní kanceláři. Oba vnímají, že co se stalo synovi, „je přehnané, škola nemá pochopení... Dnešní doba vůbec nerespektuje individualitu a osobnostní růst dítěte. Náš Artur je chytrý, šikovný, máme se dobře, to se dneska nenosí, tak se po něm vozí.“

Typologii funkčnosti rodiny dle Dunovského můžete nastudovat zde: Dunovský, J. (1986). *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství.

Spolupráce rodiny a školy

Třídní učitel

- poznávání životních podmínek a rodinného prostředí žáků, spolupráce s rodinou:
 - třídními schůzkami rodičů
 - návštěvami třídního učitele v rodinách
 - individuálními návštěvami rodičů ve škole
 - pedagogickou osvětovou činností

Příklad spolupráce s rodinou: smlouvy s rodiči

Kontext zavedení smluv s rodiči v ČR: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1096902795-studio-6/210411010100720/obsah/120160-smlouva-skol-s-rodici>

Ukázka dokumentu: <http://www.msmt.cz/file/32878/>

(Výhody a rizika smluv s rodiči (Rabušicová & Čiháček, 2002):

+	-
<ul style="list-style-type: none">▪ umožňují vyjádřit étos dané školy▪ mohou poskytnout souhrn očekávání, se kterými mohou být děti seznámeny hned na počátku školní docházky▪ lze se na ně v průběhu školního roku odvolávat, možnost odvolat se směrem k žákům▪ mohou být vytvořeny pro konkrétní podmínky školy▪ musí se vytvořit „politika“ školy, jinak jsou smlouvy bez významu	<ul style="list-style-type: none">▪ neuspějí u rodičů, kteří školu nepodporují▪ nejsou nutné v případě, když jsou vztahy rodičů a školy dobré▪ smlouvy nejsou nutné v případě, když duplikují již existující školní materiály▪ smlouvy zavádí nežádoucí formality do vztahů rodiny a školy▪ zavedení smluv je obecně problematické▪ je těžké zajistit, aby všichni rodiče, případně žáci a studenti smlouvy podepsali.

Podrobněji nastudujte téma spolupráce školy a rodiny zde:

RABUŠICOVÁ, Milada a Vlastimil ČIHÁČEK. Možnosti vzájemné podpory a spolupráce školy a rodiny. *Studia Paedagogica*, Brno: Masarykova univerzita, 2002, roč. 2002, č. 1, s. 77-91. https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/104696/U_Paedagogica_07-2002-1_8.pdf?sequence=1

Učitel v tom není sám - Poradenský systém

Školní poradenské pracoviště

- v základní formě tvořeno činností školního metodika prevence a výchovného poradce
- v rozšířené verzi školní speciální pedagog nebo školní psycholog

Školská poradenská zařízení

- pedagogicko-psychologické poradny
- speciálně pedagogická centra

Otázky k přednášce:

- 1) Charakterizujte současnou rodinu. V jakých oblastech vidíte nejvýraznější proměny rodiny v posledních sto letech? Hrozí konec rodiny?
- 2) Vysvětlete rozdíl mezi primární a sekundární socializací. Charakterizujte vztah školy a rodiny na základě konceptu primární a sekundární socializace.
- 3) Vysvětlete pojem výchovný styl rodiny. Jaké znáte teorie výchovných stylů? Uveďte, jaké důsledky mohou jednotlivé výchovné styly rodiny mít pro chování žáka ve škole.

4) Jak může učitel spolupracovat s rodinou žáka? Jaké podoby spolupráce vidíte jako progresivní?